

Tilburg University

Kroniek

Noorlander, C.W.; Kanters, P.W.A.

Published in:
School en Wet

Publication date:
2011

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Noorlander, C. W., & Kanters, P. W. A. (2011). Kroniek: Toelating, schorsing en verwijdering van leerlingen. *School en Wet*, 90(5), 17-20.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Kroniek: Toelating, schorsing en verwijdering van leerlingen

De kroniek vormt een nieuwe rubriek van dit tijdschrift. In een kroniek worden de belangrijkste ontwikkelingen, binnen de periode waarop de kroniek betrekking heeft, rond een belangrijk thema binnen het onderwijsrecht aan de orde gesteld. In deze kroniek wordt het juridische kader geschetst met betrekking tot toelating, schorsing en verwijdering van leerlingen; vervolgens wordt een overzicht gegeven van de jurisprudentie uit de kroniekperiode.

Mr. P.H.M. Kanters en mr.dr.s. C.W. Noorlander*

1. Inleiding

Deze kroniek gaat over toelating, schorsing en verwijdering in de periode 2009-2010.¹ Het betreft de onderdelen van de rechtspositie die raken aan het belangrijkste recht van de leerling in het onderwijs: *het recht op deelname aan het onderwijs*. Bij de toelating van de leerling ontstaat dit recht, de schorsing schorst de uitoefening van dit recht op en de verwijdering doet dit recht eindigen. Deze beslissingen raken allen direct aan de leerplicht. Niet voor niets bepaalt artikel 11 sub b Leerplichtwet in dit kader om deze reden als grond voor vrijstelling van de schoolbezoekplicht speciaal in relatie tot tuchtmaatregelen, de situatie, waarin de jongere bij wijze van tuchtmaatregelen de situatie de toegang tot de school respectievelijk instelling is ontzegd. Paragraaf 2 bespreekt het juridisch kader voor toelating, schorsing en verwijdering, Paragraaf 3 gaat in op de belangrijkste jurisprudentie in de kroniekperiode over toelating. En paragraaf 4 behandelt de belangrijkste jurisprudentie in de kroniekperiode over schorsing en verwijdering.

2. Juridisch kader

In het primair en voortgezet onderwijs worden de toelating en de verwijdering wettelijk geregeld. Op grond van artikel 40 lid 1 Wet op het primair onderwijs (WPO) en artikel 27 Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) berust de beslissing over toelating en verwijdering bij het bevoegd gezag. Artikel 2 lid 1 Inrichtingsbesluit bepaalt dat het bevoegd gezag over de toelating van leerlingen beslist. Definitieve verwijdering van een leerling mag op grond van artikel 40 lid 5 WPO niet plaats vinden dan nadat het bevoegd gezag ervoor heeft zorggedragen dat een andere school, een school voor speciaal onderwijs, een school voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs of een instelling voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs bereid is de leerling toe te laten. Definitieve verwijdering van een leerling waarop de Leerplichtwet 1969 van toepassing is, vindt binnen het voortgezet onderwijs niet plaats dan nadat het bevoegd gezag ervoor heeft zorggedragen dat een andere school, dan wel een instelling als bedoeld in artikel 1 sub c Leerplichtwet 1969 bereid is de leerling toe te laten (artikel 27 lid 1 WVO). In het primair onderwijs gaat het dus om een inspanningsverplichting van het bevoegd gezag. In het voortgezet onderwijs betreft het een resultaatsverplichting.

De schorsing wordt daarentegen niet in de onderwijswetgeving geregeld die het primair onderwijs betreft, maar wel in artikel 13 lid 1 van het Inrichtingsbesluit WVO. Artikel 13 lid 1 Inrichtingsbesluit WVO kent het bevoegd gezag van een onder de werking van het besluit vallende school voor voortgezet onderwijs, de bevoegdheid toe een leerling voor een periode van ten hoogste één week te schorsen. Uiteraard doet zich ook op basisscholen voor dat een leerling zich even niet op school mag laten zien. Het mag dan ook opmerkelijk worden genoemd dat het openbaar primair onderwijs geen wettelijke regeling van de schorsing kent.

De bovengenoemde juridische regelingen gelden voor het openbaar onderwijs als algemeen verbindende voorschriften, dat wil zeggen publiekrechtelijke voorschriften, en voor het bijzonder onderwijs als bekostigingsvoorwaarden.

Een belangrijke vraag is welke rechtsnormen op bovengenoemde beslissingen van toepassing zijn. Openbaar onderwijs wordt 'van overheidswege gegeven', wat betekent dat het onder een dominante zeggenschap van het publiek gezag valt. Beslissing omtrent toelating, schorsing en verwijdering zijn in het openbaar onderwijs aan te merken als uitoefeningen van openbaar gezag, die tot uitdrukking komen in een besluit in de zin van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). Hierop zijn publiekrechtelijke normen, zoals de

* Mr. P.H.M. Kanters en mr.dr.s. C.W. Noorlander zijn lid van de redactie

Awb, artikel 1 Grondwet (betreffende het gelijkheidsbeginsel) en 23 lid 3 Grondwet (betreffende eerbiediging van ieders godsdienst of levensovertuiging), van toepassing.

Het bijzonder onderwijs gaat uit van particulieren en privaatrechtelijke organisatievorming. Beslissingen omtrent toelating, schorsing en verwijdering zijn hier privaatrechtelijke rechtshandelingen, waarop publiekrechtelijke normen niet van toepassing zijn.

Voor de toepasselijkheid van het publiekrecht op toelatings-, schorsings- en verwijderingsbeslissingen in het openbaar onderwijs dient (deels) het besluit-begrip van de Awb als ingang.² Artikel 1:3 lid 1 Awb omschrijft een besluit als een *schriftelijke beslissing van een bestuursorgaan inhoudende een publiekrechtelijke rechtshandeling*. Het publiekrechtelijke karakter van de beslissing is gegeven, wanneer het voorschrift waarop de beslissing is gebaseerd een publiekrechtelijk karakter kent. Artikel 1:1 lid 1 Awb maakt het onderscheid tussen twee typen bestuursorganen:

- (sub a) een orgaan van een rechtspersoon die krachtens publiekrecht is ingesteld (men spreekt hier ook wel van een: ‘a-orgaan’);
- (sub b) een ander persoon of college dat met openbaar gezag is bekleed (men spreekt hier ook wel van een: ‘b-orgaan’).

Rechtspersonen naar publiekrecht vormen juridische entiteiten die hun (privaatrechtelijke) rechtspersoonlijkheid ontleen aan de wet of een (middels attributie of delegatie) krachtens een wet genomen besluit. Personen of colleges die met openbaar gezag zijn bekleed, zijn in de regel organen van een rechtspersoon naar privaatrecht.

Het bijzonder onderwijs gaat uit van particulieren en privaatrechtelijke organisatievorming. Beslissingen omtrent toelating, schorsing en verwijdering zijn hier privaatrechtelijke rechtshandelingen, waarop publiekrechtelijke normen niet van toepassing zijn.

In Awb-termen is het bevoegd gezag van één de klassieke bestuursvormen (BenW als ‘integraal bestuur’, de functionele commissie krachtens 83 Gemeentewet, het krachtens gemeenschappelijke regeling met andere gemeenten ingesteld bevoegd orgaan) en de openbare rechtspersoon een rechtspersoon die krachtens publiekrecht is ingesteld en daarmee een ‘a-bestuursorgaan’, in de zin van de Awb. Het overgrote deel van het openbare onderwijs is tegenwoordig verzelfstandigd via een overheidsstichting of een samenwerkingsbestuur. De overheidsstichting en het samenwerkingsbestuur ontleen hun (privaatrechtelijke) rechtspersoonlijkheid niet aan een publiekrechtelijk voorschrift, maar aan een privaatrechtelijke rechtshandeling. Het bevoegd gezag van een overheidsstichting of een samenwerkingsbestuur vormt ten aanzien van het openbaar onderwijs een college dat met openbaar gezag is bekleed in de zin van artikel 1:1 lid 1 sub b Awb en daarmee een ‘b-bestuursorgaan’.

Er zijn geen gronden om aan te nemen dat de overheid bij het aanbieden van openbaar onderwijs dat onder een overheidsstichting valt, niet gelijk als binnen openbaar onderwijs dat uitgaat van één van de traditionele bestuursvormen, optreedt ter uitvoering van een taak die typisch ‘des overheids’ is (‘typische overheidstaak’). Als men hieraan toevoegt dat de beslissing die strekt tot toelating

tot het openbaar onderwijs van een overheidsstichting een besluit is, dient de rechtsverhouding tussen het bevoegd gezag van een overheidsstichting en de leerling die openbaar onderwijs van een overheidsstichting volgt, te worden gekwalificeerd als een publiekrechtelijke rechtsbetrekking. Op deze verhouding is het publiekrecht onverkort van toepassing, waaronder de grondrechten, de Awb en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur.

Binnen afzienbare tijd zal de onderwijswetgeving een regeling kennen van de samenwerkingschool. Dit is een bestuursvorm waarin zowel openbaar als bijzonder onderwijs wordt aangeboden en geen duidelijke institutionele scheiding bestaat tussen openbaar en bijzonder onderwijs. Bij beslissingen tot toelating of verwijdering van een leerling tot een samenwerkingschool is het niet bij voorbaat duidelijk of het hier om een besluit in de zin van de Awb handelt.³

Het openbaar onderwijs van een samenwerkingschool is door het ontbreken van een scherpe organisatorische scheiding tussen het bijzonder en het openbaar onderwijs als zodanig moeilijk herkenbaar. Dit geldt ook voor de situatie waarin er openbare en bijzondere jaargroepen zijn ingesteld, omdat in een dergelijk geval, zoals Vermeulen en Zoontjens⁴ terecht opmerken, de beslissing om het openbaar onderwijs intact te laten niet per se op een uitdrukkelijke wil van de partijen hoeft te berusten. Wij menen om deze reden dat hier hoogstens sprake kan zijn van pseudo-openbaar onderwijs, waarop het publiekrecht niet van toepassing is. Toelatings-, -schorsings- en verwijderingsbeslissingen zijn hiermee privaatrechtelijke rechtshandelingen en geen besluiten in de zin van de Awb.

In de oorspronkelijke regeling van de samenwerkingschool wordt het juridische regime dat van toepassing is op het bijzonder onderwijs van overeenkomstige toepassing verklaard op de samenwerkingschool, tenzij het tegendeel blijkt.⁵ Samenwerkingscholen zouden dan worden beschouwd en behandeld als bijzondere scholen. In de nota naar aanleiding van het verslag bij de oorspronkelijke regeling van de samenwerkingschool wordt duidelijk gemaakt wat wordt bedoeld met ‘tenzij het tegendeel blijkt’: ‘Waar de wet algemene regels geeft voor het openbaar onderwijs in een samenwerkingschool, bijvoorbeeld de bepalingen omtrent het karakter van het openbaar onderwijs. Voor het overige gelden de voorschriften voor bijzondere scholen (...)’.⁶

Inmiddels is het oorspronkelijke wetsvoorstel ingetrokken en is er een nieuw wetsvoorstel ingediend, dat binnenkort in de Eerste Kamer zal worden behandeld.⁷ Dit wetsvoorstel zwijgt over de rechtsbescherming van de leerling. Het zou goed zijn als de wetgever op dit punt een duidelijke uitspraak zou doen.

3. Jurisprudentie over toelating

Een eerste casus betreft toelating tot havo 4 van een scholengemeenschap voor bijzonder onderwijs, na het behalen van het vmbo-t diploma. Ouders procederen in twee instanties⁸ tegen het besluit hun dochter niet tot havo 4 toe te laten. De school stelt toelatingsvoorwaarden aan de overgang naar havo 4: daar voldoet de leerling niet aan. De rechter toetst in eerste instantie of de regeling formeel correct tot stand is gekomen en of die niet apert onredelijk is. De medezeggenschapsraad heeft met de regeling ingestemd, waarmee deze

formeel correct is. Ook acht hij de gestelde toelatingsnormen niet onredelijk: een school mag dit soort regels stellen. Er heeft deugdelijk onderzoek plaatsgevonden naar de overstap. Dat scholen in de omgeving de regeling van de huidige school van de leerling klakkeloos overnemen kan niet aan het schoolbestuur worden verweten. Ook in hoger beroep stelt het Hof vast, dat de leerling niet voldeed aan de overstapnormen. Een school heeft beleidsvrijheid in het opstellen van dergelijke normen. De ouders dragen onvoldoende feiten of omstandigheden aan om te rechtvaardigen, dat de schoolleiding in redelijkheid niet tot de overstapregeling heeft kunnen komen. De regeling is rechtsgeldig tot stand gekomen. Het besluit is niet onzorgvuldig tot stand gekomen. Evenmin heeft de school het gerechtvaardigd vertrouwen gewekt dat de leerling zou kunnen doorstromen. Het Hof bekrachtigt het vonnis van de voorzieningenrechter. Deze twee uitspraken lijken correct. Uiteraard komt de school bij de beslissing omtrent de geschiktheid voor een bepaald type onderwijs een beleidsvrijheid toe. Deze vrijheid vindt haar oorsprong in de pedagogische autonomie van de instelling en kan derhalve door de rechter slechts zeer afstandelijk worden getoetst. In dit licht lijkt ons de maatstaf die de Voorzieningenrechter aanlegde - namelijk of de overgangsregeling formeel correct tot stand is gekomen en of deze niet apert onredelijk is - het meest juist. De casus over toelating tot havo 4 heeft landelijk de aandacht getrokken, onder andere van de Tweede Kamer. De laatste ontwikkeling is dat het voortgezet onderwijs zelf afspraken gaat maken over de toelatingscriteria voor leerlingen die met een diploma vmbo-t willen doorstromen naar het havo. De VO-raad heeft hierover inmiddels een rapport gestuurd naar minister Van Bijsterveldt.⁹

Amsterdamse middelbare scholen hebben sedert jaar en dag een regiofunctie voor kinderen uit omliggende gemeenten, waarvan een aantal gemeenten geen middelbare school heeft. Besturen kunnen volgens de rechter daarom in redelijkheid de regiofunctie meewegen en er voor kiezen leerlingen uit omliggende gemeenten gelijk te behandelen. Volgens de rechter bestaat in Nederland niet het recht op vrije schoolkeuze.

Een andere toelatingscasus betreft eveneens de toelating tot havo 4 vanuit het vmbo van een leerling met PPD NOS tot het katholieke Peelland-college. De rechter¹⁰ constateert, dat de leerling een zorgleerling is en dat er bijzondere aandacht is geweest voor de vraag, of hij aan de geschiktheidseisen voldoet. De ouders wisten dat er een wachtlijst was, maar daar is door de school voor deze jongen geen voorbehoud voor gemaakt. Volgens de rechter hebben de ouders uit uitlatingen van de school mogen begrijpen, dat hij zou worden toegelaten. De school moet de leerling dan ook toelaten van de rechter. Ondanks dat het hier een instelling betreft voor bijzonder onderwijs, is de rechter klaarblijkelijk dus bereid om aan het vertrouwensbeginsel te toetsen.

Een praktijkschool wijst een leerling met het syndroom van down af naar aanleiding van de ervaringen met het kind tijdens een kennismakingsstage. De ouders willen echter dat de school een verzoek tot indicatiestelling indient bij de RVC. De school weigert dat echter. De rechter¹¹ oordeelt in eerste instantie dat het bestuur beslist over toelating. De school heeft de afwijzing uitvoerig gemotiveerd en heeft geen misbruik van zijn bevoegdheid gemaakt. Volgens de rechter was de school niet verplicht een indicatiestelling aan te vra-

gen: hij wijst het verzoek van de ouders af. Het Hof¹² oordeelt daar echter anders over. Uit artikel 10 lid 2 WVO leidt het Hof af, dat de school eerst een procedure tot indicatiestelling bij de RVC dient te doorlopen. De beleidsvrijheid van de school bij het aannemen van leerlingen gaat volgens het Hof niet zo ver, dat geen verzoek tot indicatiestelling zou ingediend hoeven te worden. Dat de leerling ernstige gedragsproblemen zou hebben valt onvoldoende uit de stage van twee weken af te leiden volgens het Hof. De school moet alsnog een verzoek tot indicatiestelling indienen.

Het Hof leidt uit de tekst van artikel 10 lid 2 WVO af dat pas over de toelating tot het praktijkonderwijs kan worden beslist als de regionale verwijzingscommissie zich over de toelaatbaarheid van de leerling tot het praktijkonderwijs heeft uitgelaten. Artikel 10 lid 2 WVO bepaalt dat indien de regionale verwijzingscommissie heeft bepaald dat de leerling toelaatbaar is tot het praktijkonderwijs, de desbetreffende leerling de toelating tot een school voor praktijkonderwijs binnen het samenwerkingsverband niet kan worden geweigerd. Uit de Memorie van Toelichting bij de WVO blijkt dat indien het niet zo kan zijn dat het bevoegd gezag toelating weigert als er een positieve toelaatbaarheidsbeslissing van de RVC is afgegeven.¹³ Men zou ons inziens, bij het zonder afwachten van de RVC-beschikking door het bevoegd gezag, de toelating weigeren tot het praktijkonderwijs van een school, vanwege de belangrijke rol van de RVC-beschikking binnen de toelating tot het praktijkonderwijs, op oneigenlijke wijze de bedoeling van het wettelijk stelsel ondermijnen. Het oordeel van het Hof is dan ook juist.

De laatste casus betreft de lotingsprocedure die aan aantal Amsterdamse scholen hanteert door overaanmelding. Amsterdamse kinderen zouden geen gelijke kansen hebben bij die loting, nu leerlingen van buiten Amsterdam voorrang hebben bij plaatsing op scholen buiten Amsterdam. Dat is volgens de rechter¹⁴ echter niet aan de orde: Amsterdamse middelbare scholen hebben sedert jaar en dag een regiofunctie voor kinderen uit omliggende gemeenten, waarvan een aantal gemeenten geen middelbare school heeft. Besturen kunnen volgens de rechter daarom in redelijkheid de regiofunctie meewegen en er voor kiezen leerlingen uit omliggende gemeenten gelijk te behandelen. Volgens de rechter bestaat in Nederland niet het recht op vrije schoolkeuze.

4. Jurisprudentie over schorsing en verwijdering

Bij de eerste hier te bespreken verwijderingscasus¹⁵ gaat het om een ouder, die zijn kinderen thuis houdt omdat er op het schoolplein giftige paaltjes zouden staan. Het schoolbestuur regelt dat de kinderen tijdens het onderzoek naar de paaltjes op een andere school van het bestuur terecht kunnen. Na afronding van het onderzoek, waaruit blijkt dat de paaltjes niet giftig zijn, wordt de kinderen de toegang geweigerd tot hun tijdelijke school. Als de ouders daartegen bezwaar en beroep aantekenen stelt de rechter vast, dat er geen sprake is van een besluit in de zin van de Awb: het mist rechtsgevolg. De kinderen zijn nooit uitgeschreven bij hun oude school, waarmee de brief van het bestuur volgens de rechter te beschouwen is als een feitelijke mededeling. Wij vragen ons af of het hier, vanuit een strategische benadering van het beschikkingsbegrip, ingegeven door het belang van een adequate rechtsbescherming van de leerlingen, niet beter was geweest om de beslissing om de leerlingen niet toe te laten, ondanks

dat de leerlingen niet waren uitgeschreven op hun oude school, toch als een besluit aan te merken.¹⁶

In een volgende casus¹⁷ handelde het om een leerling die al twee keer was blijven zitten en die grote gedragsproblemen vertoonde. Toch is volgens de rechter verwijdering niet mogelijk: in het leerlingenstatuut van de school was geregeld, dat een leerling niet vanwege onderwijsprestaties mocht worden verwijderd of overgeplaatst naar een andere afdeling. De rechter achtte overplaatsing naar een andere afdeling van school waar de leerling wel terecht kon niet passend: het was onderwijs van een lager niveau. Nu moeder noch met onderwijs op een lager niveau noch met rebound akkoord ging was er geen grondslag voor verwijdering volgens de rechter: de school moest de leerling onmiddellijk weer toelaten. Het bevoegd gezag wordt hier door de rechter dus gehouden aan zijn eigen regelgeving.

Een leerling wordt voor drie dagen geschorst¹⁸ door een school voor speciaal onderwijs. Na de schorsing keert de leerling terug, na enkele dagen meldt moeder haar zoon ziek. Leerplicht constateert, dat de leerling niet ziek is, maar dat de school hem niet terug wil vanwege zijn gedrag. Moeder wil hem weer terug op school, maar de school adviseert overplaatsing naar een andere school. Via haar advocaat sommeert moeder de school haar zoon weer toe te laten. Een klacht van haar wordt door de klachtencommissie gegrond verklaard. Ten slotte dient de zaak voor de voorzieningenrechter. Die wijst de vordering van moeder haar zoon weer toe te laten toe: de school had zich meer moeten inspannen om deelname aan het onderwijs mogelijk te maken. Nu de docent, met wie de jongen een conflict had, niet meer op school werkt, staat niets meer aan terugkeer in de weg. De uitspraak van de voorzieningenrechter laat zien hoe belangrijk een goede werkbare relatie tussen de docent(en), waarmee de leerling direct te maken heeft en de leerling is. In die zin vertoont de onderwijsverhouding tussen onderwijsinstelling en leerling parallellen met de arbeidsrelatie.

De laatste zaak¹⁹ die wij in deze kroniek bespreken gaat over de bevoegdheid van de bestuursrechter in het geval van verwijdering van een leerling door een bijzondere school. De rechter stelt vast, dat de stichting niet als bestuursorgaan in de zin van artikel 1:1 sub a Awb kan worden aangemerkt. Voorts dat bij verwijdering van een leerling van school geen sprake is van de uitoefening van openbaar gezag in de zin van artikel 1:1 sub b Awb, zodat geen sprake is van een met enig openbaar gezag bekleed persoon of college. Nu de beslissing om de leerling van school te verwijderen geen beslissing is van een bestuursorgaan is geen sprake van een besluit in de zin van de Awb en kan daartegen geen beroep worden ingesteld. De rechtbank acht zich dan ook niet bevoegd en verwijst naar de civiele rechter.

Het uitoefenen van openbaar gezag vormt volgens de Awb de publiekrechtelijke bevoegdheid tot het bepalen van de rechtspositie van anderen.²⁰ Door de verwijderingsmaatregel wordt de leerling

het recht ontnomen om verder onderwijs op de school te volgen. Deze maatregel kent voor het bijzonder onderwijs echter geen publiekrechtelijke grondslag, zodat het niet de uitoefening betreft van een publiekrechtelijke bevoegdheid. De constatering van de Voorzieningenrechter dat er geen besluit in de zin van de Awb in het geding is, is naar ons oordeel dan ook terecht.

Noten

1. In deze periode is er een bundel over dit thema verschenen: P.W.A. Huisman & P.J.J. Zootjens (red.), *Selectie bij toegang tot het onderwijs, Een juridische studie over toelating en verwijdering van onderwijsdeelnemers per thema en onderwijssector*, Deventer: Kluwer 2009.
2. Het besluitbegrip vormt het entreebiljet voor de toepasselijkheid van de Awb. Artikel 3:14 BW bepaalt dat een bevoegdheid die iemand krachtens het burgerlijk recht toekomt, niet mag worden uitgeoefend in strijd met geschreven of ongeschreven regels van publiekrecht. Ook wanneer de toelating, schorsing en verwijdering in het openbaar onderwijs rechtshandelingen zouden zijn naar privaatrecht, zouden om deze reden hierop publiekrechtelijke normen, zoals de artikel 1 Grondwet, artikel 23 lid 3 Grondwet en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur van toepassing zijn.
3. Onderwijsraad, *Samen verder. Advies inzake de samenwerkingschool*, Den Haag: Onderwijsraad 2000, p. 11.
4. B.P. Vermeulen & P.J.J. Zootjens, 'De Awb en de bijzondere wetgeving', in: C.A.J.M. Kortmann, B.P. Vermeulen & P.J.J. Zootjens, *De Awb en de bijzondere wetgeving, preadvies voor VAR*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2000, p. 124.
5. *Kamerstukken II 1994/95*, 24 137, nr. 3, p. 4.
6. *Kamerstukken II 1994/95*, 24 137, nr. 6, p. 9.
7. *Kamerstukken II*, 2009/10, 32 134, nrs. 1-3.
8. Vzr. Almelo, 9 september 2009, LJN BJ8720 en BO0450, School en wet 2009, nr. 6, uitspraak 120.
9. A. Staarman, K. Monnik, Overstap vmbo naar havo, de sector aan zet, advies VO-raad, januari 2011
10. Vzr. Rb. 's-Hertogenbosch, 3 september 2010, LJN: BN716, School en wet 2010, nr. 5, uitspraak nummer 137.
11. Vzr. Rb. Arnhem 1 augustus 2009, LJN: BJ6569, School en wet 2009, nr. 6, uitspraak nummer 121
12. Gerechtshof Arnhem 11 januari 2011, LJN: BO9844, School en wet 2011, nr. 2, uitspraak nummer 26.
13. *Kamerstukken II 1996/97*, 25 410, nr. 3, p. 4.
14. Vzr. Rb. Amsterdam 8 maart 2010, LJN: BL6789, School en wet 2010, nr. 3, uitspraak nummer 68.
15. ABRS 3 december 2008, LJN BG5894, in: School en wet 2009, nr. 2, uitspraak nummer
16. Zie hierover: W. Konijnenbelt, 'Feitelijk een beschikking', *Gst.* 6801, 1986, p. 334-335.
17. RB Arnhem, 3 november 2008, Awb 08/4770, School en wet 2009, nr. 1, uitspraak nummer 11.
18. Rb. Zwolle-Lelystad, 22 oktober 2008, LJN BH3046, KG ZA 08-400, School en wet 2009, uitspraak nummer 52, met noot P.H.M. Kanters.
19. Vzr. Rb. Haarlem, 10 april 2009, LJN Bl2360, School en wet 2009, nr. 5, uitspraak nummer 99.
20. PG Awb I, p. 133.